

Урок № 11-12

Тема. Прихід до влади більшовиків у Росії. Боротьба за владу в Києві 28—31 жовтня 1917 р. III Універсал УЦР. Початок агресії більшовицької Росії проти УНР.

Мета: охарактеризувати відносини між ЦР та більшовицьким урядом наприкінці 1917 — на початку 1918 рр.; визначити передумови, зміст та наслідки III та IV Універсалів Центральної Ради; продовжувати розвивати вміння працювати з джерелами інформації, аналізувати матеріал, робити висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; на основі розповіді про подвиг героїв Крут виховувати в учнів почуття гордості за український народ та національно-патріотичні почуття.

Основні поняття: «Корніловський заколот», «Жовтневий переворот», «III Універсал», «IV Універсал», «I Всеукраїнський з'їзд Рад», «бій під Крутами».

Обладнання: картки з документами, карта.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Очікувані результати. Після цього уроку учні зможуть: визначати хронологічну послідовність подій періоду визвольних змагань; показувати на карті місця основних подій періоду визвольних змагань та військові дії періоду Громадянської війни; на основі аналізу різних джерел інформації:

а) визначати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами та процесами періоду визвольних змагань; б) описувати соціально-економічне становище, повсякденне життя, настрої населення та психологічний клімат у суспільстві за часів визвольних змагань; в) складати політичні портрети видатних діячів Української революції.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів

Діалогічне спілкування

1. Назвіть основні події початку Української революції.
2. Охарактеризуйте передумови, зміст та наслідки I й II Універсалів ЦР.
3. Чим було зумовлене протистояння між ЦР і ТУ влітку 1917 р.?
4. Розкрийте зміст Тимчасової інструкції Генеральному Секретаріату.
5. Подумайте і назвіть прорахунки ЦР на першому етапі Української революції. До чого вони призвели?

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель.

У політичних конфронтаціях і суперечках між ЦР і ТУ добігає кінця літо 1917 р. Наростання економічного розвалу держави, загострення політичної боротьби, невдачі на фронті у поєднанні з національними рухами на окраїнах Російської імперії вели державну владу до повного паралічу. Наслідком такої ситуації стало наростання у суспільстві невдоволення діяльністю ТУ.

Наприкінці серпня спробу захопити й проголосити диктатуру зробив головнокомандувач Південно-Західного фронту генерал Корнілов. Заколот не вдався завдяки рішучій протидії всіх організацій і партій революційної демократії. Проте ця перемога ще більше

ускладнила ситуацію і призвела до посилення впливу більшовиків, які розпочали підготовку до захоплення влади.

IV. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу

III Універсал ЦР

Учитель. На початку осені 1917 р. у Росії суспільна криза ще більше загострилася. Цим скористалися більшовики, які 12 жовтня утворили штаб з підготовки збройного повстання — Військово-революційний комітет (ВРК).

У ніч з 25 на 26 жовтня майже безкровно (загинуло всього 6 осіб) було захоплено Зимовий палац — резиденцію Тимчасового уряду.

Уже вранці відкрився II з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів, де Ленін та його прихильники проголосили перемогу соціалістичної революції та ухвалили документи, в яких було задекларовано суть радикальних суспільних змін.

«Декрет про мир» проголошував революційний вихід Росії з війни, висунув гасло термінового укладення миру без анексій та контрибуцій, фіксував базові принципи зовнішньої політики Радянської держави — принцип пролетарського інтернаціоналізму і принцип мирного співіснування держав.

«Декрет про землю» констатував ліквідацію поміщицького землеволодіння, скасування приватної і встановлення всенародної державної власності на землю, передачу землі у розпорядження селянських організацій, зрівняльне землекористування.

Також з'їзд обрав Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет Рад (ВЦВК) на чолі з Л. Каменєвим і сформував перший радянський уряд — Раду народних комісарів (РНК), який очолив В. Ленін, а до його складу увійшли В. Антонов-Овсієнко, П. Дибенко, М. Криленко, А. Луначарський, В. Мілютін, О. Риков, Й. Сталін (Джугашвілі), Л. Троцький (Бронштейн) та ін.

Події в Петрограді вплинули на політичну ситуацію в Україні, адже після Жовтневого перевороту більшовики взяли курс на утвердження радянської влади по всій території колишньої Російської імперії, в тому числі і в Україні. Але більшості в радах навіть великих українських міст більшовики не мали, тому прийти до влади мирним шляхом їм не вдалося. Щоби захопити владу, вони 29–31 жовтня 1917 р. організували збройне повстання в Києві. Але в цей критичний для України час Центральна Рада мала достатньо сил, впливу та авторитету, щоб узяти під свій контроль більшу частину України. Продовжуючи власну державотворчу лінію, вона 7 листопада 1917 р. ухвалила III Універсал.

Робота з документом

III Універсалу ЦР

«Віднині Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб вся республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони і правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству — Генеральному Секретаріатові України.

Отож, оповіщаємо:

До території Народної Української Республіки належать землі, заселені у більшості

українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народної Республіки щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українське, має бути встановлено по згоді організованої волі народів».

«Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

Віднині на території Української Народної Республіки існує право власності на землі поміщицькі та інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значення, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі скасується. Признаючи, що землі ті є власність всього трудового народу і мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна рада доручає генеральному секретареві по земельних справах негайно виробити закон про те, як поряdkувати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Установчих зборів. Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо: на території Народної Республіки України з цього дня устанавлюється по всіх підприємствах вісім годин праці. Тяжкий і грізний час, який перебуває вся Росія, а з нею і наша Україна, вимагає доброго упорядкування виробництва, рівномірного розподілення продуктів споживання і кращої організації праці. І через те приписуємо Генеральному секретарству праці від цього дня разом з представництвом від робітництва встановити державну контролю над продукцією на Україні, пильнуючи інтересів як України, так і цілої Росії.

Четвертий рік на фронтах ллється кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею і іменем Української Республіки ми, Українська Центральна рада, станемо твердо на тому, щоб мир було встановлено якнайшвидше. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через центральне правительство примусити і спільників, і ворогів негайно розпочати мирні переговори».

«Оповіщаємо:

Однині на землі республіки Української смертна кара касується. Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і не засудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідний духові народу.

Генеральному секретарству внутрішніх справ приписуємо: Вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами вищої адміністративної влади на місцях, і до встановлення найтіснішого зв'язку і співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкращою основою вільного демократичного життя. Так само в Українській Народній Республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку, віри, зібраннів, союзів, страйків, недоторканності особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами.

...Оповіщаємо, що народам великоруському, єврейському, польському та іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя...

Громадяни! Іменем Народної Республіки в федеративній Росії ми, Українська Центральна рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руїнництвом та до дружнього великого будівництва нових державних форм...Вироблення тих форм має бути переведене на Українських і Всеросійських Установчих зборах. Днем виборів до

Українських Установчих зборів призначаємо 27 грудня (декабря) 1917 року, а днем скликання — 9 січня (января) 1918 року».

Завдання

1. Визначте, в чому полягало історичне значення прийняття III Універсалу.
2. Поміркуйте, до яких наслідків призвело ухвалення цього документа.

Складання узагальнюючої схеми

Основні положення III Універсалу

- Проголошення Української Народної Республіки (УНР) у складі федеративної Росії.
- УЦР — вищий законодавчий, а Генеральний Секретаріат — вищий виконавчий органи УНР до скликання Установчих зборів України.
- Включення до УНР земель, де більшість населення складали українці: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму), у майбутньому — приєднання шляхом переговорів інших українських етнічних територій.
- Скасування права власності на поміщицькі, удільні, монастирські, кабінетні, церковні та інші землі нетрудових господарств. Земля — власність трудового народу, що має перейти до нього без викупу (до Українських Установчих зборів землею порядкуватимуть Земельні комітети, обрані народом). Уведення 8-годинного робочого дня; встановлення державного контролю над виробництвом.
- Підтримка мирних переговорів для швидкого закінчення війни.
- Скасування смертної кари; надання амністії політв'язням.
- Упорядкування судової системи
- Розширення прав органів місцевого самоврядування.
- Проголошення демократичних свобод: свободи слова, друку, віросповідань, зібрань, союзів, страйків, недоторканності особи й помешкання та інше.
- Визнання права національних меншин на національно-територіальну автономію.
- Визначення дня виборів та скликання Українських Установчих зборів

Боротьба більшовиків з УЦР

Учитель.

Зрозуміло, що керівництво більшовицької Росії було невдоволене самостійницькою політикою УЦР та рішучою відсічю спроба встановлення радянської влади в Україні. До початку грудня 1917 р. уряд Леніна дотримувався тактики підбурювання до повалення влади ЦР власними українськими силами. Але спроба повстання у Києві 30 листопада провалилася — повсталих роззброїли і відправили залізницею до Росії. Через декілька днів спробу захопити Київ здійснив 2-й Гвардійський корпус. Але його марш на Київ з Поділля без бою зупинив під Васильковом 1-й Український корпус генерала П. Скоропадського.

Конфлікт ЦР і Раднаркому РСФРР досяг апогею. 4 грудня 1917 р. В. Леніним і Л. Троцьким був підписаний «Маніфест до українського народу», якій містив ультимативні вимоги до ЦР.

Робота з таблицею

Маніфест до українського народу

Положення Маніфесту	Вимоги до УЦР
- Визнання УНР та її права на самовизначення аж до відокремлення від Росії. - Звинувачення УЦР у проведенні «двозначної буржуазної політики» - Невизнання УЦР повноважним представником українського народу	- Відмовитися від спроб дезорганізувати загальний фронт. - Припинити роззброєння більшовицьких частин. - Не пропускати на Дон та Урал, де розгорнулося антибільшовицьке повстання, військові частини - Сприяти радянським військам у боротьбі з «контрреволюційними» повстаннями

Завдання

Поміркуйте, яку мету переслідували більшовики, публікуючи цей Маніфест.

Учитель.

У цей драматичний момент 4 грудня 1917 р. у Києві розпочав роботу Всеукраїнський з'їзд рад, на якому більшовики планували здійснити внутрішній переворот і захопити владу, але сил для цього в них виявилось замало. Серед 2,5 тис. делегатів вони становили лише незначний відсоток і тому не могли здобути переваги. За цих обставин закономірно, що Всеукраїнський з'їзд рад ухвалив резолюцію про підтримку Центральної Ради та кваліфікував ультиматум РНК як замах проти УНР. Розуміючи, що події розвиваються не за їхнім сценарієм, більшовики залишили Всеукраїнський з'їзд рад і перебралися до Харкова, який того часу був осередком більшовизму в Україні.

У день закінчення з'їзду радянська Росія оголосила війну ЦР.

Робота з хронологічною таблицею

Війна Радянської Росії проти УНР

Дата	Подія
8 грудня 1917 р.	Захоплення Харкова російськими військами під командуванням В. Антонова-Овсієнка
11 грудня 1917 р.	Початок роботи Харківського з'їзду рад, до якого прибули делегати-більшовики, що залишили з'їзд у Києві. Об'єднавшись із делегатами від рад Донецько-Криворізького басейну, вони проголосили себе І Всеукраїнським з'їздом рад
12 грудня 1917 р.	Проголошення з'їздом рад у Харкові встановлення радянської влади в Україні; створення нової радянської УНР із власним урядом — Народним Секретаріатом, який звернувся до Раднаркому Росії з проханням про військову допомогу. Існування двох українських держав із власними законодавчими та виконавчими органами дестабілізували й розкололи українське

	суспільство; Радянська Росія отримала привід для подальшого захоплення українських територій
Грудень 1917 р. січень 1918 р.	Наступ більшовиків на Україну у трьох напрямках: 1) Гомель–Чернігів–Бахмач–Київ під командуванням Р. Берзіна; 2) Брянськ–Глухів–Конотоп–Бахмач–Київ під командуванням А. Знаменського; 3) Белгород–Харків–Лозова–Катеринослав–Полтава– Київ під командуванням П. Єгорова. Загальне керівництво всіма цими силами мав здійснювати А. Антонов-Овсієнко. Захопили: Катеринослав (26 грудня), Олександрівськ (10 січня), Миколаїв (14 січня), Одесу (17 січня), Херсон (18 січня)

Завдання

1. Чому війна з більшовицькою Росією виявилася неминучою?
2. Поміркуйте, чому ЦР не змогла мобілізувати український народ для відсічі більшовицькій агресії.

IV Універсал Української Центральної Ради

Учитель.

6 січня 1918 р. з наступу на Лозову та Бахмач почався наступ на Київ. Справжньою трагедією обернулося захоплення Полтави, де за особистим наказом М. Муравйова було знищено близько 10 тисяч жителів. На Південно-Східному напрямку українським військам не вдалося стримати наступ військ Берзіна та Знаменського, і 10 січня 1918 р. вони об'єдналися під Бахмачем.

Напередодні вирішальних боїв за Київ 9 січня 1918 р. ЦР ухвалила свій IV Універсал, яким Українська Народна Республіка проголошувалася цілком незалежною державою.

Робота з документом

IV Універсалу ЦР

«Народе України, твоєю силою, волею, словом стала на землі українській вільна Народна Республіка, справдилась колишня давня мрія батьків твоїх — борців за вольности і права трудащих.

Але в тяжку годину відродилась воля України. ...Петроградське правительство народних комісарів, щоб привернути під свою владу вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні і насилає на наші землі свої війська красногвардейців-більшовиків, які грабують хліб у наших селян і без всякої плати вивозять його в Росію, не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають неповинних людей і сіють скрізь безладдя, злодіяцтво, безчинство.

Ми, Українська Центральна Рада, вжили всіх заходів, щоб не допустити цієї братовбивчої війни двох сусідніх народів, але петроградське правительство не пішло нам назустріч і веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою. Ми, Українська Центральна рада... ніяких війн піддержувати не будемо, бо український народ хоче миру, і мир демократичний повинен бути якнайшвидше.

Але для того, щоб ні руське правительство, ні яке інше не ставали Україні на перешкоді

встановити той бажаний мир, для того щоб вести свій край до ладу, до творчої роботи, до скріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна рада, оповіщаємо всіх громадян України: однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу».

«Зо всіма сусідніми державами, як то Росія, Польша, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі збори, будемо правити ми, Українська Центральна рада, представництво робочого народу, селян, робітників і солдатів, та наш виконавчий орган, який однині матиме назву Ради Народних Міністрів.

Народна Українська Держава повинна бути вичищена від насланих з Петрограда найманих насильників, які топчуть права Української Республіки. ...Незмірно тяжка війна, розпочата буржуазними правительствами, тяжко змучила наш народ, знищила наш край, розбила господарство. Тепер тому мусить бути кінець.

З тим, як армія буде демобілізуватись, приписуємо відпускати вояків, після підтвердження мирних переговорів — розпустити армію зовсім, а потім замість постійної армії завести народню міліцію, щоб військо наше служило охороні робочого народу, а не бажанням панівних верств. А тим часом, аби встановити на місцях таку власть, до якої б мали довір'я й яка спиралась на всі революційно-демократичні верстви народу, правительство повинно закликати до співробітництва з місцевими самоврядуваннями ради селянських, робітничих і солдатських депутатів, вибраних з місцевої людності.

У справі земельній комісія, вибрана на останній сесії нашій, вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власності й соціалізацію землі... Ліси ж, води і всі багатства підземні, яко добро українського трудящого народу, переходить в порядкування уряду Народної Української Республіки. ...Приписуємо Раді Народних Міністрів негайно приступити до переведення всіх заводів і фабрик на мирний стан, на вироблення продуктів, потрібних насамперед трудящим масам».

«Та сама війна наплодила сотні тисяч безробітних, а також інвалідів. У самостійній Народній Республіці України не повинен терпіти ні один трудящий чоловік. Правительство Республіки має підняти промисловість держави, має розпочати творчу роботу у всіх галузях, де всі безробітні могли б знайти працю...

Однині Народна Українська Республіка бере в свої руки найважливіші галузі торгівлі і всі доходи з неї повертатиме на користь народу. Торг товарами, які будуть привозитись з-за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша, щоб не було такої дорожнечі, яку терплять найбідніші класи через спекулянтів.

Правительству Республіки на виконання сього приписуємо розробити і представити на затвердження закони про це, а також про монополію заліза, угля, шкіри, тютюну та інших продуктів і товарів...

Так само приписуємо встановити державно-народний контроль над всіми банками, які кредитами (позиками) нетрудовим масам допомагали визискувати класи трудові.

Рада Народних Міністрів повинна рішуче боротися зо всіма контрреволюційними силами, а всякого, хто кликатиме до повстання проти самостійної Української Народної

Республіки — до повороту старого ладу, того карати, як за державну зраду. Всі ж демократичні свободи, проголошені 3-м Універсалом, Українська Центральна рада підтверджує і зокрема проголошує: в самостійній Народній Українській Республіці всі нації користуватимуться правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9 січня. Все, що вчислено в сім Універсалі, не встигнемо зробити ми, Центральна Рада, в найближчих тижнях, певне, довершать, справлять і до останнього порядку приведуть Українські Установчі збори.

Ми наказуємо всім громадянам нашим проводити вибори до них якнайскоріше... щоб за кілька тижнів зібрались всі наші Установчі збори — найвищий господар і впорядник землі нашої і закріпили свободу, лад і добробут Конституції нашої незалежної Української Народної Республіки на добро всього трудящого народу...»

Завдання

1. Яким було ставлення до більшовиків з боку ЦР? Чи змінилося воно, порівняно з жовтнем—листопадом 1917 р.? Чому?
2. Чому ЦР довго не наважувалася проголошувати незалежність України і зробила це саме в даний період?
3. У чому полягало історичне значення IV Універсалу?

Складання узагальнюючої схеми

Основні положення IV Універсалу

- Проголошення УНР самостійною, незалежною, вільною, суверенною державою.
- Бажання жити з усіма сусідніми державами в «згоді та приязні», без взаємного втручання у внутрішні справи.
- Влада в УНР належить народу (до Установчих зборів її вищим органом залишалася УЦР та уряд — Рада народних міністрів).
- Початок самостійних мирних переговорів.
- Заклик до відчайдушної боротьби з більшовиками.
- Проголошення програми соціально-економічних перетворень: розпуск постійної армії та створення народної міліції; обрання народних рад — органів місцевого самоврядування; підтвердження передачі землі трудовому народу без викупу на основі скасування приватної власності на землю (ліси, води, надра є також надбанням усього народу); переведення промисловості на виробництво товарів народного вжитку; боротьба з безробіттям; допомога інвалідам війни; державний контроль над банками; встановлення державної монополії на зовнішню торгівлю; підтвердження демократичних свобод, проголошених III Універсалом

Захоплення Києва більшовиками

Учитель.

Це було історичне рішення ЦР, що символізувало остаточний розрив з імперським центром. Однак воно не врятувало УНР. Сили були надто нерівні. Більшовицькі війська під Києвом мали 20-кратну перевагу в живій силі й 40-кратну — в озброєнні.

Спільний наступ під загальним командуванням М. Муравйова розпочався у напрямку Ніжина. Водночас у Києві на заводі «Арсенал» розпочалось повстання більшовиків. Воно було придушене військами ЦР, але для цього довелося зняти війська з фронту, що відкрило дорогу більшовикам на Київ.

Обороною напрямку вздовж залізничного перегону Бахмач–Ніжин керував полковник А. Гончаренко. У його розпорядженні були курінь Юнацької військової школи отамана Капкана (600 бійців, 20 старшин, 18 кулеметів), «червоні» й «чорні» гайдамаки під командуванням С. Петлюри та 1-а сотня галицьких Січових стрільців Р. Сушка — усього до 3 тисяч бійців.

Зранку 29 січня 1918 р. до станції Крути прибула наспіх сформована сотня отамана Омеляченка з 130 нашвидку навченими студентами університету Св. Володимира та Академії Св. Кирила та Мефодія.

Повідомлення учня «Бій під Крутами» та його обговорення за методом «Мікрофон» або перегляд відеофільму

- Як ви вважаєте, бій під Крутами — це героїзм чи трагедія? Свою відповідь аргументуйте.

V. Узагальнення та систематизація знань

Обговорення питання

1. Порівняйте чотири Універсали Центральної Ради та зробіть відповідні висновки. Який з Універсалів мав найбільше значення для процесу державотворення в Україні?
2. Поміркуйте, чому військово-політичні події кінця 1917 — початку 1918 рр. розвивалися не на користь Центральної Ради.

VI. Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Продовжити заповнення таблиці «Події Української революції».
3. Підготувати повідомлення «П. Скоропадський».

Робота з документом

III Універсалу ЦР

«Віднині Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб вся республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони і правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству — Генеральному Секретаріатові України.

Отож, оповіщаємо:

До території Народної Української Республіки належать землі, заселені у більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народної Республіки щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українське, має бути встановлено по згоді організованої волі народів».

«Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

Віднині на території Української Народної Республіки існуюче право власності на землі поміщицькі та інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значення, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі скасується. Признаючи, що землі ті є власність всього трудового народу і мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна рада доручає генеральному секретареві по земельних справах негайно виробити закон про те, як поряdkувати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Установчих зборів. Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо: на території Народної Республіки України з цього дня установлюється по всіх підприємствах вісім годин праці. Тяжкий і грізний час, який перебуває вся Росія, а з нею і наша Україна, вимагає доброго упорядкування виробництва, рівномірного розподілення продуктів споживання і кращої організації праці. І через те приписуємо Генеральному секретарству праці від цього дня разом з представництвом від робітництва встановити державну контролю над продукцією на Україні, пильнуючи інтересів як України, так і цілої Росії.

Четвертий рік на фронтах ллється кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею і іменем Української Республіки ми, Українська Центральна рада, станемо твердо на тому, щоб мир було встановлено якнайшвидше. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через центральне правительство примусити і спільників, і ворогів негайно розпочати мирні переговори».

«Оповіщаємо:

Однині на землі республіки Української смертна кара касується. Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і не засудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідний духові народу.

Генеральному секретарству внутрішніх справ приписуємо: Вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами вищої адміністративної влади на місцях, і до встановлення найтіснішого зв'язку і співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкрайшою основою вільного демократичного життя. Так само в Українській Народній Республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків, недоторканності особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами.

...Оповіщаємо, що народам великоруському, єврейському, польському та іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя...

Громадяни! Іменем Народної Республіки в федеративній Росії ми, Українська Центральна рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руїнництвом та до дружнього великого будівництва нових державних форм...Вироблення тих форм має бути переведене на Українських і Всеросійських

Установчих зборах. Днем виборів до Українських Установчих зборів призначаємо 27 грудня (декабря) 1917 року, а днем скликання — 9 січня (января) 1918 року».

Завдання

1. Визначте, в чому полягало історичне значення прийняття III Універсалу.
2. Поміркуйте, до яких наслідків призвело ухвалення цього документа.

IV Універсалу ЦР

«Народе України, твоєю силою, волею, словом стала на землі українській вільна Народна Республіка, справдилась колишня давня мрія батьків твоїх — борців за вольности і права трудящих.

Але в тяжку годину відродилась воля України. ...Петроградське правительство народних комісарів, щоб привернути під свою владу вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні і насилає на наші землі свої війська красногвардейців-більшовиків, які грабують хліб у наших селян і без всякої плати вивозять його в Р осію, не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають неповинних людей і сіють скрізь безладдя, злодіяцтво, безчинство.

Ми, Українська Центральна Рада, вжили всіх заходів, щоб не допустити цієї братовбивчої війни двох сусідніх народів, але петроградське правительство не пішло нам назустріч і веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою. Ми, Українська Центральна рада... ніяких війн піддержувати не будемо, бо український народ хоче миру, і мир демократичний повинен бути якнайшвидше.

Але для того, щоб ні руське правительство, ні яке інше не ставали Україні на перешкоді встановити той бажаний мир, для того щоб вести свій край до ладу, до творчої роботи, до скріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна рада, оповіщаємо всіх громадян України: однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу».

«Зо всіма сусідніми державами, як то Росія, Польша, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі збори, будемо правити ми, Українська Центральна рада, представництво робочого народу, селян, робітників і солдатів, та наш виконавчий орган, який однині матиме назву Ради Народних Міністрів.

Народна Українська Держава повинна бути вичищена від насланих з Петрограда найманих насильників, які топчуть права Української Республіки. ...Незмінно тяжка війна, розпочата буржуазними правительствами, тяжко змучила наш народ, знищила наш край, розбила господарство. Тепер тому мусить бути кінець.

З тим, як армія буде демобілізуватись, приписуємо відпускати вояків, після підтвердження мирних переговорів — розпустити армію зовсім, а потім замість постійної армії завести народню міліцію, щоб військо наше служило охороні робочого народу, а не бажанням панівних верств. А тим часом, аби встановити на місцях таку власть, до якої б мали довір'я й яка спиралась на всі революційно-демократичні верстви народу, правительство повинно закликати до співробітництва з місцевими самоврядуваннями ради селянських, робітничих і солдатських депутатів, вибраних з місцевої людності.

У справі земельній комісія, вибрана на останній сесії нашій, вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власності й соціалізацію землі... Ліси ж, води і всі багатства підземні, яко добро українського трудящого народу, переходить в порядкування уряду Народної Української Республіки. ...Приписуємо Раді Народних Міністрів негайно приступити до переведення всіх заводів і фабрик на мирний стан, на вироблення продуктів, потрібних насамперед трудящим масам».

«Та сама війна наплодила сотні тисяч безробітних, а також інвалідів. У самостійній Народній Республіці України не повинен терпіти ні один трудящий чоловік. Правительством Республіки має підняти промисловість держави, має розпочати творчу роботу у всіх галузях, де всі безробітні могли б знайти працю...

Однині Народна Українська Республіка бере в свої руки найважливіші галузі торгівлі і всі доходи з неї повертатиме на користь народу. Торг товарами, які будуть привозитись з-за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша, щоб не було такої дорожнечі, яку терплять найбільшні класи

через спекулянтів.

Правительству Республіки на виконання цього приписуємо розробити і представити на затвердження закони про це, а також про монополію заліза, угля, шкіри, тютюну та інших продуктів і товарів...

Так само приписуємо встановити державно-народний контроль над всіма банками, які кредитами (позиками) нетрудовим масам допомагали визискувати класи трудові.

Рада Народних Міністрів повинна рішуче боротися зо всіма контрреволюційними силами, а всякого, хто кликатиме до повстання проти самостійної Української Народної Республіки — до повороту старого ладу, того карати, як за державну зраду. Всі ж демократичні свободи, проголошені 3-м Універсалом, Українська Центральна рада підтверджує і зокрема проголошує: в самостійній Народній Українській Республіці всі нації користуватимуться правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9 січня. Все, що вчислено в сім Універсалі, не встигнемо зробити ми, Центральна Рада, в найближчих тижнях, певне, довершать, справлять і до останнього порядку приведуть Українські Установчі збори.

Ми наказуємо всім громадянам нашим проводити вибори до них якнайскоріше... щоб за кілька тижнів зібрались всі наші Установчі збори — найвищий господар і впорядник землі нашої і закріпили свободу, лад і добробут Конституції нашої незалежної Української Народної Республіки на добро всього трудящого народу...»

Завдання

1. Яким було ставлення до більшовиків з боку ЦР? Чи змінилося воно, порівняно з жовтнем–листопадом 1917 р.? Чому?
2. Чому ЦР довго не наважувалася проголошувати незалежність України і зробила це саме в даний період?
3. У чому полягало історичне значення IV Універсалу?